

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (2):179-198

Geliş Tarihi:16.10.2019

Kabul Tarihi:27.12.2019

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.633698>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

NÂBİZÂDE NÂZİM'İN MİTOLOJİK ESERİ: ESATİR

“Artık elinde mitolojinin anahtarı var.

Ruhun tüm kapılarını açmakta özgürsün.”C. G. Jung

Nursel ÇAKMAK*

Öz

Batı dünyasıyla ilişkilerin gelişmeye başladığı Tanzimat döneminde, Batı edebiyatından yapılan ilk çevirilerin etkisiyle mitolojiye ilgi ve merakın giderek artmaya başladığı bir süreç yaşanmıştır. Çevirilerle başlayan bu ilginin, mitoloji üzerine ilk eserlerin yazılmasıyla birlikte güçlenmeye başladığı görülmüştür. Bu eserlerden biri de, Tanzimat dönemi itibariyle mitoloji konusunda kaleme alınmış ikinci müstakil kitap olan Nâbizâde Nâzım'ın *Esatir*'idir. Bu eser, dünya mitolojileri hakkındaki bilgileri bir arada vermesi yönüyle yazıldığı dönem içerisinde önemli bir yere sahiptir. *Esatir*'i araştırmak, eseri günümüz Türkçesine yeni bir aktarımla kazandıracak gibi, yazarın mitolojiye olan ilgisini eserinde ne şekilde kurduğu yönünde bir fikir edinmeyi de sağlayacaktır. Bu çalışmada, *Esatir* üzerine iki boyutlu bir çalışma yapılması amaçlanmıştır. İlkini, eserin içerik bakımından bir değerlendirilmesi, ikincisini de günümüz Türkçesine aktarımı oluşturmuş ve çalışma bu noktalar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, *Esatir*'in Tanzimat döneminde sayısı az olan mitolojik çalışmaların artması noktasında ilham verici ve yol gösterici bir konumda yer aldığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Esatir*, Nâbizâde Nâzım, Mitoloji, İlk çeviriler, Tanzimat dönemi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Avrasya Ün., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nursel.cakmak@avrasya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5470-0104>.

Mythological Work of Nabizade Nazım: *Esatir*

Abstract

During the Tanzimat Era when relations with the Western world began to develop there was a period in which curiosity and interest in mythology began to increase with the effect of the first translations of Western literature. It has been portrayed that this interest, which started with translations, became stronger with the writing of the first works based on mythology. One of these works is *Esatir* by Nabizade Nazım, which is the second independent book based on the mythology of the Tanzimat Era. This literary work has an important place in the period in which it was written in order to give information about world mythologies. Researching *Esatir* will not only bring the work to the modern Turkish with a new transference, but will also provide an idea of how the author established his interest in mythology in his work. In this study, a two-*Esatir* has been examined in a two-dimensional way. The focus of the study is provided in the following sentences; the first one will be an evaluation of the work in terms of content and the second one will be the transfer to modern Turkish. However, it was concluded that *Esatir* had an inspiring and guiding position in terms of the increase in mythological studies which were scarce in the Tanzimat period.

Keywords: *Esatir*, Nâbizâde Nâzım, Mythology, Early translations, Tanzimat Era.

Giriş

Eski Yunanca'daki "*mythos*" ve "*logos*" kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan mitoloji kelimesi, "*mitbilim*" ya da "*mit çalışmaları*" (Doğan, 2011: 16) demek olup "yüzlerce yıllık gerçek ve anlam arayışımızın hikâyeleri" anlamına gelir (Campbell ve Moyers 2013: 23). Batı'da "efsane" (Un, 2011: 1) olarak da adlandırılan mitoloji yerine, Türkçede "*Uydurma hikâyeler, masallar ve masal nevinden şeyler*" (Güzel, 2017: 12) anlamına gelen "esatir" kelimesi, "kutsal gelenek, en eski vahiy, örnek gösterilecek model" (Eliade, 2001: 11) olarak da tanımlanabilmektedir. Mitoloji zamanla gazete yazıları, tiyatro eserleri ve kuramsal kitaplarla birlikte, yazar ve şairlerin eserlerine bir ilham kaynağı olma durumuna gelmiştir. 1860'tan

sonra Batılı tarzda ilk eserlerin verilmeye başlandığı Tanzimat döneminde yazarların mitolojiye ilgisi, “Avrupa’yı anlamak için ancak Yunanlılardan başlamak lâzımdı” düşüncesi gereği öncelikle antik Yunan üzerinde kendini göstermiştir (Erdal, 2013: 116). “Yunan mitolojisinin mirasının öz niteliğine bugünkü ortak düşüncelerimizde ve hatta tarih boyunca süregelen dilsel ve terimsel dağarcığımıza ait birçok temada” ulaşabilmenin mümkün olduğu düşünüldüğünde, bu ilginin başlangıç yönünün yanlış olduğu söylenemez (Üreten ve Mumcu, 2015: 33). 1859’da Yusuf Kamil Paşa’nın *Tercüme-i Telemak* adlı çevirisi, Yunan mitolojisini Türk edebiyatına taşıyan ilk çeviridir (Doğan, 2009). Bu ilk çeviriden sonra, *Hikâye-i Aristonous, Phaidra, Sıdk-ı Hulûs ve muhabbet-i Hakikî* gibi mitolojik konulu başka çevirilerin de yapıldığı görülmektedir (Demirci, 2011). Celâleddin Harzemşah’ın “Moğollara karşı Türk-İslam dünyasını korumak için giriştiği mücadelenin anlatıldığı” (Ünsal, 2009: 114) *Celâleddin Harzemşah* (1888) adlı tiyatro eserinin giriş bölümünde ise Namık Kemal, Yunan mitolojisine işaret eden düşüncelerini açıklar (Doğan, 2011). Konusu mitolojiye dayalı kitaplara gelince de ilk sırayı Şemseddin Sâmî’nin 1890’da yayımlanan *Esatir*’i almaktadır. Bu eserde birçok millete ait mitolojik incelemelerde bulunan Şemseddin Samî (2004), mitoloji yerine “esâtîrü’l-evvelîn” ifadesinden hareketle esatir kelimesini kullanmayı tercih eder. Giriş bölümünde ise mitolojinin Türk edebiyatında kendine yer bulması ve bu yönde çalışmaların yapılması gerektiğinden söz eder. 1890’da *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayımlanan “Mitoloji ve Şiir”, “Tekrar Mitoloji ve Şiir” adlı yazıları ile Yunan, Hint ve İran mitolojilerine açılan Ahmet Mithat Efendi, 1892 tarihli *Ahmed Metin ve Şirzad*, 1897 tarihli *Taaffüf* adlı iki romanında da Yunan ve Latin mitolojileri hakkında açıklamalar yapar (Doğan 2011). Abdülhak Hâmid Tarhan ise şiir ve tiyatro eserlerinde Hint, Asur ve Arap medeniyetlerine kadar uzanır (Korkmaz, 2016).

“1880-1890 yılları arasında basında şiirleri ve bilim konularında yazılarıyla görünen” Nâbizâde Nâzım’ın 1894’te yayımladığı *Esatir*, Tanzimat dönemi itibarıyla yazılan mitolojik konulu ikinci kitaptır (Necatigil, 2007). Bununla birlikte,

Esatir “Edebiyat dünyasına, önce manzum tiyatro, gazete ve dergi yazıları yazarak, tercümelemler yaparak ve şiirler kaleme alarak başlamış (...) Roman ve hikâye alanında yoğunlaşmış” (Yalçın-Çelik, 2003: 127-128) ve “Antalya köylerindeki hayatı konu alan Karabibik adlı uzun hikâyesi ve İstanbul’da yaşayan bir Türk ailesini anlatan Zehra romanı” (Edebiyat Ansiklopedisi, 1991: 233) ile tanınan yazarın mitolojiye dayanan tek eseridir.

“Tanzimat’ın ikinci dönem sanatçılarıyla, Servet-i Fünûn sanatçıları arasında yer alan” (Kacıroğlu, 2004: 81) ve aynı zamanda “Şiir, anı ve bilimsel konularda yazılar yazmış, “Servet-i Fünûn” dergisinin ilk yazarlarından” (Karaalioğlu, 1982: 478) olan Nâbizâde Nâzım hakkında yapılan bilimsel çalışmaların genelde yazarın roman, hikâye ve eleştirmen kimliğiyle ilgili olduğu, *Esatir* adlı kitabı üzerine yapılan araştırmaların ise yalnızca birkaç örnekte kısa değerlendirmelerle sınırlı kaldığı görülmüştür. Genellikle yazarın kaleme aldığı diğer edebî türler üzerinde çalışılmasıyla birlikte, Şemseddin Sâmî’nin mitoloji konusunda aynı adlı ilk kitabı yazmış olması, araştırmacıları genelde bu ilk eser üzerinde çalışmaya sevk etmiş ve bu durum Nâbizâde Nâzım’ın *Esatir*’i üzerindeki çalışmaların oldukça yetersiz kalmasına sebep olmuştur.

Bu çalışmayı hazırlarken, *Esatir* üzerine karşımıza çıkan ilk kaynak, Aziz Behiç Serengil’in *Hikâyeler Külliyyât II* adlı kitabıdır. *Esatir*’in, bu kitapta yalnızca günümüz Türkçesine aktarıldığı ve Nâbizâde Nâzım’ın hikâyelerine ilave edilmiş bir bölüm halinde yer aldığı görülmüştür. Bu kitapta *Esatir*, günümüz Türkçesine aktarılmış olmakla birlikte, eserin içerik bakımından bir değerlendirmesi yapılmamıştır. Bununla birlikte, Türk edebiyatında mitoloji konusundaki gelişmeler ya da bu alanda eser vermiş kişiler üzerine hazırlanan bilimsel çalışmalarda Nâbizâde Nâzım’ın *Esatir*’inin müstakil bir çalışma konusu olarak yer almadığı, eserin hep diğer yazar ve eserlerin incelendiği çalışmaların içinde kaldığı görülmüştür. *Esatir* üzerine müstakil bir çalışmanın yapılması gerekliliği, bu çalışmanın hazırlanmasındaki en önemli hareket noktası olmuştur. Bu doğrultuda, eserin içerik bakımından bir değerlendirmesi yapılmakla birlikte, bu değerlendirme doğrudan yazarın ele

aldığı milletlerin mitolojik bilgileri üzerine değil, yazarın bu milletlerin mitolojilerine hangi noktalardan yaklaştığı, hangi mitolojik bilgileri ne şekilde kullandığı, mitolojiye dair görüşleri ve sonuçta nasıl bir mitolojik eser ortaya çıkardığı üzerine yapılmıştır. Ayrıca eser, günümüz Türkçesine aktarılırken de yalnızca bu çalışmaya ait olacak şekilde özgün bir aktarımın olmasına özellikle dikkat edilmiş, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin anlamları ayrıca içerisinde gösterilerek metinle ilgili gerekli yerlerde açıklamalar yapılmıştır.

1. İçerik Bakımından *Esatir*

Milli Eğitim Bakanlığı'nın izniyle İstanbul'da, Kasbar Matbaası'nda basılan *Esatir*'in künye bilgilerinden sonra, kitabın ilk sayfasında kısa bir giriş bölümü bulunur. Bu bölümde, “Yunan ve Roma ahâlî-i kadîmesinin i'tikadât-ı sakîmesi-mecmûu olan esatir (...)” diyerek sözlerine başlayan Nâbizâde Nâzım (1309), mitolojiyi batıl inanışların bir bütünü olarak tanımlar ve Şemseddin Sâmî gibi mitoloji yerine esatir kelimesini kullanır. Doğal olayların şahıslaştırılması suretiyle birçok ilah ve ilahelerin ortaya çıktığını dile getirir. Bunların hayalî varlıklar olduğunu belirten yazar, tanrı ve tanrıça kelimelerini kullanmaz. Bununla birlikte Nâbizâde Nâzım, mitolojinin temelini atan filozoflar tarafından bu varlıklar arasında bir takım ilişkiler tasavvur edildiğini, bunların sayısız hurafe ile birlikte halka aktarıldığını ve bu varlıkların da halk tarafından gerçek ve kutsal olarak görüldüğünü dile getirir.

Nâbizâde Nâzım, giriş bölümünün ardından “esatiri en kadîm” dediği Hintlerden başlayarak mitolojik incelemelerde bulunur(1309: 4). Hint mitolojisini “ekanîm-i selâse” inancı etrafında özetler (1309: 4). Çok tanrılı inanışların Hint mitolojisinin esasını oluşturduğunu belirten yazar, Brahma, Shiva ve Vishnu isimindeki üç tanrının tasvirini yapar. Hint mitolojisinin bu üç büyük tanrısı hakkında verdiği tanıtıcı bilgilerden sonra, onların aralarındaki ilişkilerle dünyanın yaratılışında üstlendikleri rol ve görevlere değinir. Yazar, Hint mitolojisini ele alırken büyük oranda tanrılar ile onların dış görünüşlerine odaklanmıştır.

Yazarın mitolojik bilgilerine değindiği bir başka millet ise kitapta Acemler dediği İranlılardır. Nâbizâde Nâzım, onların “akıl ve ferâsetçe” diğer milletlerden üstün tutulan bir tarafları olduğunu belirterek hurafe kabilinden mitolojik inanışların onlarda da görüldüğünü ifade eder(1309: 7). İran mitolojisinde, başta Zervân-ı Akren adındaki tek tanrıya olan inancın, sonradan Hürmüz ve Ehrimen isimli tanrıların da eklenmesiyle birlikte çok tanrılı bir inanışa evrildiğine dikkat çeker. İran mitolojisini aydınlıkları temsil eden Hürmüz ve karanlıkları temsil eden Ehrimen arasındaki mücadele etrafında özetler. Yazar, ele aldığı milletlerin mitolojilerinden bahsederken genellikle o mitolojilerin esasını teşkil eden unsurları kullanarak özet bilgiler vermeye çalışır. Bu doğrultuda, yazarın İran mitolojisinde öne çıkardığı mitolojik unsur, Ehrimen ve Hürmüz arasındaki çatışmadır. Bu çatışma, tanrıların temsil ettikleri soyut kavramlar üzerinden verilmiştir.

Mısır’ın eski zamanlarında din, ilim ve idare konularının papazların elinde olduğunu belirten yazar, halka papazlar tarafından karmaşık fikirlerin aktarıldığını dile getirir. Osiris ve İsis, papazların halka tanrı diyerek tanıttıkları iki mitolojik varlıktır. Yazar Osiris, İsis ve Typhon arasındaki bağın, ilişkilerin ve üstünlük mücadelelerinin öne çıktığı mitolojik bilgileri eserinde kullanır. Halkın benimsediği Osiris ve İsis isimli iki tanrının yer aldığı bir mitolojik hikâye etrafında Mısır mitolojisini özetler. Osiris’in, Typhon’un yardımcıları tarafından bir sandık içinde Nil’e atılması ile başlayan mitolojik serüven, Osiris’in sonradan halkın ibadet ettiği İskenderiye’deki Serapis Heykeli’ne dönüşmesi ile sonlanır.

İskandinav mitolojisinin karakteristik özelliğini, İskandinav halkının savaşçı özelliklerinden aldığını dile getiren Nâbizâde Nâzım (1309), İskandinavyalıların “genelde erdişilik özellikleri” (Eliade, 2000, 402) taşıyan mitolojik tanrıların da kendi hayallerine göre oluşturduklarını belirtir. Ardından Alfadir adlı tanrının dünyada henüz hiçbir varlık yokken, meydana getirdikleri üzerine bilgiler verir. Özellikle Ymir ve Audhumbla adındaki mitolojik varlıkların, İskandinav mitolojisinde iki önemli figür olduğunu belirten yazar, yeryüzünün Ymir’den; Odin, Vili, Ve isimli tanrıların da Audhumbla’dan doğduğunu ve İskandinav mitolojisindeki

inanişaya göre, dünyanın ve insanların oluşumunun bu tanrılar ile gerçekleştiğini dile getirir. Alfadir ve Odin isimli tanrıların dünyayı meydana getirdiğine inanan İskandinavlıların bunlardan başka, Nijord, Bragi, Freyja, Frige, Valkyriegibi birçok tanrı ve tanrıçaları hakkında bilgiler veren yazar, İskandinav mitolojini işlerken tanrıların dünyanın yaratılışındaki etkilerini ve temsil ettikleri kavramları ön plana çıkarır.

Kelt mitolojisinden bahsedilen kısım, eserde en az yer tutan bölümdür. Yazar, sadece Toutatis, Hesos ve Belenus isimli üç tanrının etrafında oluşan çok tanrılı bir inanişaya değinerek Kelt mitolojisini birkaç cümle ile özetler. Yazar, diğerlerinden farklı olarak, Galyalıların mabet ve mihraplarının durumundan ve tanrıları adına insan kurban ettiklerinden bahseder. Kelt mitolojisine dair yazarın öne çıkardığı noktalar, Galyalıların çok tanrılı inançları ile kurban ritüelidir.

Nâbizâde Nâzım (1309), *Esatir*'de en geniş yeri Yunan ve Roma mitolojisine ayırır. Bu bölümde Yunan ve Roma mitolojisine göre, bir yokluktan ibaret olan dünyada önce tanrıların varlık kazandığı, ardından yeryüzü ve gökyüzünün oluştuğu bilgisini verir. Bu noktadan sonra verilen bilgiler, genellikle tanrıların birbirleriyle ilişkilerinden doğan yeni tanrılar ve bunların akrabalık ilişkileri, birbirlerine karşı gösterdikleri üstünlük mücadeleleri ile intikamları üzerinedir. En fazla tanrı ve tanrıça isminin Yunan ve Roma mitolojisinde geçtiği görülmektedir. Arz (yeryüzü), Tartar (karanlıklar çukuru), yeryüzü ve Titanların oluşumu detaylı bir şekilde verilir. Olympos'ta bulunan tanrılar ve ayrıca yarım tanrılar hakkında tanıtıcı bilgiler verilir. Yunan ve Roma mitolojisini birlikte ele alan yazar, bu iki mitolojiye göre tanrıların isimlerinde oluşan değişikliklerden yeri geldikçe bahseder. Bu bölümde yazar, Yunan ve Romalıların mitolojik tanrılarını alt başlıklar oluşturmadan önem derecelerine göre sınıflandırır. Yazar, diğerlerinde olduğu gibi, bu bölümde de mitolojik varlıklar arasındaki ilişkilere, çatışmalara, temsil ettikleri kavramlara ve tasvirlerle yer verir. Özellikle tanrılar arasındaki evliliklere, bu evliliklerden dünyaya gelen çocuklara, tanrıların doğum şekillerine, hatta bazen Yunan ve

Roma mitolojisine göre farklı rivayetlerle anlatılan doğum şekillerine kadar yazarın açıklayıcı bilgiler verdiği görülür.

2. Metin Bakımından *Esatir*

Yunan ve Roma ahâl-i kadîmesinin [eski halkının] i'tikadât-ı sakîmesi [batıl inanışları] mecmûu[toplamı]olan esatir [mitoloji] vukuuât-ı tabîyyeyi [doğal olayları] birtakım eşhâs-ı ma'neviyye [manevi şahıslar] timsâline [suretine] koyarak meydana birçok ma'bûdlar [ilahlar] çıkarmıştır ki bu eşhâs-ımevhûmeye [hayalî şahıslara] “âlihe” tabir olunur [denir]. Esatirin esasını kuran mütefekkirîn [düşünürler] hâdisât-ı tabîyyeyi [doğal olayları] izah ve temsiliçin onlara birer vücûd-ı hâricî [dışvarlık] isbât etmişlerdir [delil göstermişlerdir] ki hâdisât-ı mezkûre [adı geçen olaylar] arasındaki irtibat [bağlantı] ve taalluk [münasebet] işbu vücûd-ı mevhumlar [hayalî varlıklar] arasında dahi mevcut gösterilmiş ise de bu tasavvurât-dakika [ince tasavvurlar] avâm-ı nâsa [halka] intikal edince hakikat suretini [şekli-ni] aldıktan başka şekl-i aslîsini [gerçek şeklini] dahi kaybetmiş ve feylesofların tasavvurât-ı şâirânelerine [şairane tasavvurlarına] binlerce hurâfât [batıl inanışlar] ve türrehât [saçmasapan sözler] dahi katılmış olmakla esatirin âliheleri dahi ma'bûd-ı hakikî [gerçek ilah] mertebesine çıkarılmış ve bu cihetle [sebeple] Yunanlıları ve Romalıları putperestlik istilâ etmiştir [ele geçirmiştir].

Esatir [mitoloji] ve binâenaleyh [bundan dolayı] âlihe tasavvurâtı [tasavvurları] Hintlilerde, eski Acemlerde, Mısırlılarda, İskandinavlılarda, Gallerde dahi mevcut idi.

Hintlilerin esatiri en kadîm [eski] olup onlarca en büyük ilah “Brahm” idi ki “rabb-i a'lâ” [yüce tanrı] derler idi.

Vâkîâ [her ne kadar] yalnız birilah tanımak –ismi ne olursa olsun– tevhid-den [tek tanrı inancından] ibaret olup ilk Hint mütefekkirîni [düşünürleri] dahi bu hakikat-ı tevhide [tek tanrı inancı gerçeğine] vakıf idiyseler de mürûr-ı zemân [zamanın geçmesi] ile ilah bir iken üçe çıkmıştır. Bu üç ilah “Brahma”, “Shiva”, “Vishnu” namında [isminde] olup ilk “ekanîm-i selâse” [Hindu Tanrı üçlemesi]

yani “Trimurti”yi teşkil ederler idi. “Brahm” yani “rabb-i a’lâ” [yüce tanrı] “Bhawani” namında bir kadın halk edip [yaratıp] bu Bhawani şevkinden [keyfinden] raks ederken [dans ederken] göğsünden üç yumurta çıkmış ve bu yumurtalardan mezkûr [adı geçen] üç ilah doğmuştur.

Brahma’yı hâvîolan [içeren] altın yumurta tam bir sene suların sathında [üstünde] yüzmüştür. Bir sene sonra, Brahma çıktıktan sonra bu yumurtanın kabuğu iki şakk [parça] olup birisi semayı, diğeri yeri teşkiletmiştir [meydana getirmiştir]. Yer ile gökler arasına Brahma esîri [kâinatı dolduran akıcı ve hafif cismi] koymuştur. Bundan sonra Brahma yıldızları, otları, ağaçları, hayvanâtı [hayvanları] yaratmış. Bir insan beslemeye müsait olunca Brahma kazasından [hükümünden] “Brahman” namında bir âdem [insan] çıkarıp ona “Veda” namındaki kütüb-i mukaddeseyi [kutsal kitapları] ihsan eylemiştir [bağışlamıştır]. Sâir [diğer] insanlar hep bu Brahman’ın neslidir. “Vishnu” ise “Krishna” namıyla dünyayı dolaşıp insanların refahı ve istirahatı uğrunda fevkalade [olağanüstü] çalışmıştır. Dünya yüzünde en son görünüşü “Buda” namıyladır ki ahlâk ve âdâb ve edyânı [dinleri] tanzim ve ıslâh etmiştir [düzenlemiş ve iyileştirmiştir]. Buda mezhebi esasen dinsizlik mezhebidir. Sonra Vishnu uykuya dalıp hâlâ uyumaktadır. Âhir [son] zaman gelince uyanıp “hayât-ı beşeriyye” [insan hayatı] denilen bu ıztırâbâta [acılar] bir nihayet [son] verecektir. O zaman Vishnu beyaz ve kanatlı bir at şeklinde görünecektir ki küre-i arza [dünyaya] bir çifte atarak hurde-hâş [paramparça] edecek ve günahkârları cehennemi nesfel-i sâfilînine [cehennemin en aşağı tabakasına] fırlatacaktır

“Shiva” Vishnu’nun kardeşi olmakla beraber en birinci düşmanıdır. Shiva daima ifrit [korkunç yaratık] ve dîv [dev] şeklinde görünüp istirahat-ı beşeriyyeyi [insanın rahatını] ihlâl [bozmaya] çalıştığı halde her defasında Vishnu halk-ı âlemi [âlem halkını] onun şerrinden halâsa [kurtarmaya] muvaffak olur idi [başarırdı]. Güya Shiva’nın beş tane başı, dört eli ve asıl başında üç tane gözü bulunup öküz üzerinde gezermiş. Hâlâ Hindistan mabetlerinde bu şekilde heykellerle gösterilmektedir.

Acemler akıl ve ferasetçe [anlayışlılık bakımından] sâir [diğer] kavimlere [milletlere] müreccah idiyseler de [üstün tutulduysalar da] onlarda dahi hurâfât-ı esâtîriyye [mitolojikbatıl inanışlar] eksik değildir. Acemler ibtidâ [başta] ebedî, ezeli, vahîd [tek] bir ilâh-ı a'zama [büyük tanrıya] inanırlar idi ki buna “Zervân Akren” derler idi. Bu ezeli ve ebedî ilahtan “Hürmüz” ve “Ehrimen” namında iki ilah doğmuş i'tikad-ı bâtılı [batıl inanışı] muahharen [sonradan] çıkarıldı. Hürmüz envâr [aydınlıklar] ve Ehrimen zulümât [karanlıklar] idi.

Ahvâl-i ma'neviyye ve mâddiyyede [maddi ve manevi hallerde] envâr [aydınlıklar] hâlik-i hasenât [iyiliklerin yaratıcısı] ve zulümât [karanlıklar] ise bilakis hâlik-i seyyiât [kötülüklerin yaratıcısı] sayılır idi. Bu cihetle [bu sebeple] Hürmüz ile Ehrimen mütemadiyen [sürekli] yek-dîgeriyle [birbirleriyle] uğraşırlar idi. Hürmüz nereye îsâl-i envâretse [aydınlıklar ulaştırsa] akabinde Ehrimen oraya zulmet [karanlık] yağdırır ve işte bundan dolayı intizam [düzen] ve iğtişâş [karışıklık], mevâsim-i lâtf ve şitâ [kış ve güzel mevsimler], fazâil [faziletler] ve cerâim [suçlar] yek-dîgerini istihlâf ederlermiş [birbirinin yerine geçerlermiş]. Fakat bir zaman gelecek ki Hürmüz Ehrimen'i kat'iyen mahvedecektir.

Hürmüz muahharen [sonradan] bazı ilahlar yaratmış ve kendisi nur ve adl mehdi[aydınlık ve doğruluk beşiği] olan İran üzerinde hüküm-fermâ [hüküm süren] ise de makamı mele-ia'lâ [büyük ve ileri gelen meleklerin toplandığı yer] yani üç kat semanın en bâlâsı [yükseği] olup“Chinvat” namında kenarları ervâh-ı münevver [aydınlık ruhlar] ile muhafaza olunur bir merdivenle yeryüzüne merbuttur [bağlıdır]. Güneş onun pây-ı tahtında [başkentinde] döner. Ehrimen Hürmüz'ün ervâh-ı münevveresiyle [aydınlık ruhlarıyla] cenkleşmek [savaşmak] için “dîv” [dev] namında ervâh-ı habîse [kötü ruhlar] yaratmış ki bunlar Hürmüz'ün izidleriyle [destekçileriyle] daima cidâl [mücadele] üzere yaşarlarmış. Ehrimen'in makamı cehennemdir. Yeryüzüne yılan şeklinde gelir.

İklîm-i hükûmeti [hükümü altında bulunan yeri] çöller ve çorak yerlerden ibaret olan “bilâd-ı tûrân”dır [Türk şehirleridir]. Eski zamanda Hürmüz daima Ehrimen'e galebe çalarak [üstün olarak] gelmiştir fakat üçüncü devir ki zamanımızdır,

galibiyet ve mağlubiyet muayyen [belli] değilse demürûr-ı zemân [zamanın geçmesi] ile yine Hürmüz galebe edecektir [kazanacaktır]. Bu zamanın nihayetinde [sonunda] Ehrimen imana gelip ervâh-ı habise [kötü ruhlar] dahi ateşten geçtikten sonra ervâh-ı münevvereye [aydınlık ruhlara] temessüh edeceklerdir [dönüşeceklerdir]. İzidlerinden ikballisi [talihlisi] ve en ehemmiyetlisi “Mithra”dır ki âf-tâb müekkelidir [güneşi temsil edendir].

Mısırilerde ise papazlar tekmîl-i umûr-ı idâre ve diyâneti [din ve idare işlerinin tamamını] ve meşâgil-i ilmiyyeyi [ilmî meşguliyetleri] kendi yed-i tasarruflarına [sahipliklerine] almış olduklarından avâm-ı nâsa [halka] mübhem [belirsiz] ve müşevveş [karışık] birtakım fikirler telkin ederler idi ki cahil halk bunların mezâyâsına [meziyetlerine] bir türlü vakıf olamaz idi.

Papazların halka ilah diye takdim ettikleri şeyler “Osiris” ile “İsis”dir. Güya Osiris bazı kavle [söze] göre “Kronos” ile “Rhea”dan ve bazı kavle göre “Jüpiter” ile “Junon”dan tevellüt etmiş [doğmuş] ve diğer akvâle [sözlere] göre de İsis bunun hem kız kardeşi ve hem karısı olmuştur. Bunlar semadan [gökyüzünden] Mısır’a inip orada te’sîs-i hükûmet [hükûmetin kurulması], vaz-ı kavânîn ü âdet [usul ve kanunların konulması] ile Mısır’ı ba’de-t-temdîn [medenileştirdikten sonra] yek-dîgerinden [birbirinden] ayırmışlardır. Osiris, hükûmeti İsis’e bırakıp kendisicesîm [kocaman] bir ordu ile dünyayı dolaşmış tekmîl [bütün] akvâmı [milletleri] silahsız sade musiki ve şiir ile münkadeylemiştir [itaat ettirmiştir]. Fakat kardeşi “Typhon” kendi gaybûbetinden [yokluğundan] bâlâ istifade [yüksek istifade] gasb-ı hükûmete [hükûmeti gasbetmeye] cüret etmiş ise de İsis’in mukavemet [karşı durması] ve kiyâseti [uyanıklığı] icrâ-yimerâmına [isteğini yapmasına] mani [engel] olmuştur.

Osiris’in avdetinde [dönüşünde] Typhon, onun muzafferiyâtı [zaferleri] şerefine bir ziyafet keşide etmiş [çekmiş] ve ziyafet esnasında meydana Osiris boy ve eb’âdında [uzunluğunda] zarif bir sandık çıkararak içine kim sığarsa sandığı ona bahşedeceğini ilan etmiştir. Osiris tecrübeye kıyâm ile [tecrübe etmek için ayağa kalkmasıyla] sandığın içine girdiğinde Typhon’un avenesi [yardımcıları] derhal

kilitleyip perçinledikten sonra Nil'e atmışlardır ki bu sandık Osiris'i "Kantiyik" denizine kadar götürmüştür. Bu haber-i elîm [acı haber] üzerine İsis feryat ü figanile zevcinin taharrîsine [aramasına] çıkmış ve nice metâibden [yorgunluklardan] sonra "Byblos" tabulmuştur. Şöyle ki: Osiris sandıkla beraber Byblos sahilinde bir ağaçlık içine düşmüş ki bu ağaçlık onuihâta [kuşatma] ile gayet cesîm [kocaman] bir ağaç olmuş. Bybloskralı bu ağacı kestirip sütun yaptırmış ve sarayında kullanmıştır. İsis bu vâkıyadan [olaydan] haber alınca doğru oraya şitâbân olmuş [koşmuş] ve birkaç kere güvercin kıyafetinde mezkûr [adı geçen] sütuna konmuştur. Bir gece kraliçe oğlunu alevler içinde ve İsis'i güvercin kıyafetinde görünce bir çığlık koparmış ve bunun üzerine İsis şekl-i aslîsini [asıl şeklini] alıp sütunu talep etmiş ve matlûbu [isteği] is'âf olununca [kabul edilince] yüklenip "Buto" şehrine gelmiştir ki burada oğulları "Horus" hafiyyen [gizlice] büyütölmekte bulunmuştur. İntikam sevdasındaiken bir mehtapta Typhonsayd u şikâr [av] ile meşgulken sütunu bulmuş ve on dört parçaya ayırarak her tarafa dağıtmıştır. İsis yine Nil'in yedi ağzında bu parçaları aramakla meşgul olup bir tanesinden mâ-adâsını [başkasını] bulmuş ve her parçayı bulduğu mahalle[yere] bir türbe veya mabet inşa ettirmiştir.

Osiris cehennemden hafiyyen [gizlice] gelip oğlunu terbiye eder ve onu Typhon aleyhine tahrîs eyler idi [hırslandırır]. Nihayet Horus bir cemm-i gafîr [insan kalabalığı] ile Typhon'a hücum ve onu esir etmiş ise de İsis'in sahabetiyle [sahip çıkmasıyla] Typhon kurtulmuştur. Horus gazaplanıp [öfkelenip] anasının kafasını kesmiş ve işte bu sebepten nâşî [dolayı] İsis öküz boynuzuyla tasvir olunmuştur. Typhon ise çöllerde telef olmuştur.

Rivayete göre Osiris'in vefatında ruhu "Apis" namında bir öküze intikal etmiş [geçmiş] ve bunun vefatında diğeri bir öküze ve ilâ âhirihi [sonuna kadar] intikal ede ede Osiris yaşamakta bulunmuştur.

İskender'in Mısır'ı zaptından sonra Bataleme zamanında Osiris, "Serapis" namına tahavvül etmiştir [dönüşmüştür] ki mezardaki Osiris olacak. Serapis'in heykeli Sinop'tan getirilip İskenderiye'nin en büyük bir mabedine konulmuş ve halk artık ibadeti Serapis'e hasr eylemiştir [vakfetmiştir].

İskandinavlılar Asya'dan çıkıp şimâlî [kuzey] Germaniya'da yerleşmiş bir cengâver [savaşçı] kavimdir ki âlihelerini kendi hülyalarına göre tasavvur etmişlerdir: Onların hep cengâverliğe [savaşçılığa] müstenid olan [dayanan] esatirine göre ezmine [zamanlar] vücuda gelmezden evvel “adem” [yokluk] ve “gece” hüküm-fermâidi [hüküm sürerdi]. Fakat bu adem-âbâd-ı bî-intihâ [sonsuz yokluk ülkesi] içinde ezeli ve ebedî “Alfadir” yani “âb-ı kadîm” [eski su] namında bir hâlik [yaratıcı] mevcut bulunuyor idi ki bu hâlik-i ûlâ [ilk tanrı] “Ginnungagap”, arz-ı câmid [donmuş dünya] ile “Muspelheim”, arz-ı harrını [sıcak dünyayı] halk eylemiştir [yaratmıştır]. Buz ile ateşin temasından bereketli buharlar husûle getirip [çıkarıp] onlardan da “Ymir” namındaki dîv [dev] ile “Audhumbla” nam [isimli] inek doğmuştur. Ymir Audhumbla'nın sütüyle beslenirmiş. Ymir'den dîvler türemiş ve Audhumbla ise “Borr” namında bir ilah doğurmuştur ki bu ilah bir dîv kızıyla tehhül etmiş [evlenmiş] ve bundan “Odin”, “Vili” ve “Ve” namında üç çocuk olmuştur. Borr'un oğulları Ymir'i öldürmekle onun kanı bütün dîvleri boğmuştur.

Ymir'in lâşesinden [leşinden] karalar ve adalar, kanından denizler ve göller, kemiklerinden dağlar, dişlerinden taşlar vücuda gelmiştir. Kafatası kubbe-i semâ [gökyüzü] ve beyni bulutları teşkil etmiştir [meydana getirmiştir]. Muspelheim'den sıçrayan kıvılcımlar kevâkib [yıldızlar] olmuştur. Odinile kardeşleri dünyayı bu suretle vücuda getirdikten sonra semaya [gökyüzüne] çekilmişler ve sonra arz [dünya] üzerinde insanları vücuda getirmek üzere erkek ve kadın yaratmışlardır. Fakat dîv Ymir tufanından kurtulabilen bir dîv ailesiyle beraber gayet uzaklara kaçmış olmakla Ymir'in kirpiklerinden etraflarına bir tambur siperi çevirmişler ve bu sayede âlihenin taarruzlarından [saldırılarından] masûn kalmışlardır [korunmuşlardır].

Odinsâhib ümüdü-i kâinât [kâinatın sahibi vemüdü] ve ordu başkumandanıdır. Meclis-i âlihe'ye [tanrılar meclisine] dahi riyâset [başkanlık] eder ki kâinat bütün nazarı [bakışı] altında bulunur ve havaları, sekiz ayaklı koşu atlarıyla dolaşır. Muhârebe esnasında meydân-ı muhârebenin [savaş meydanının] fevkinde [üstünde] karargâhını tesis eder. Odin'in yâver-i harbi [savaş yaveri] “Valkyrie” namında

bir ilahedir. “Thor” kuvvet ilahıdır. “Freyr” in elinde bir kılıç vardır ki taşları, demir zırhları bir çalmada ikiye biçer. Kendisi rüzgâr ve yağmura müekkel [rüzgâr ve yağmur yağdırmakla görevli] olduğu gibi güneşi dahi idare eder. Ahâli bereket-i mahsûlât [ürünlerin bolluğu] için ondan istimdât ederler [yardım isterler].

“Njord” deniz, “Bragi” eganâ [şarkılar] ve eş’âr [şiiirler] ilahı olup âlihenin arz [dünya] ile ittisâlini [kavuşmasını] teşkil eden eleğimsağma [gökkuşağı] yani gök merdiveninin muhafızı [koruyanı] “Heimdallr”dır.

Bu âliheden başka İskandinavlıların daha birçok ilahları ve Odin’in karısı Frige, müekkel-i aşk umahabbet [aşk ve sevgiden sorumlu] “Freyja” gibi birkaç da ilaheleri vardır.

Golvaların mabetleri sık ormanlar ve mihrapları bir taş parçasından ibaret olarak hâlik-i kâinât [kâinatın yaratıcısı] bir rabb-i ferîde [tek tanrıya] mu’tekid [inanana] ve mümin idiysele de “Toutatis” ve “Hesos” ve “Belenus” namında diğere âliheye [tanrılara] dahi inanırlar ve hele en ziyade korktukları Toutatis’in yoluna insan kurban ederler idi.

Yunânîlerin ve Romalıların esatirine göre kainatı bir adem-i sırf tekaddüm etmiş [yokluk varmış] ve bu adem-i mutlak [sınırsız yokluk] içinde esâs-ı avâlim [dünyanın esası] olan “Arz” Arz’ın gayyâ-yı zulümâtı [karanlıklar çukuru] olan “Tartar” ve âlihenin ahseni [en güzeli] ve fakat insanların ve âlihenin cellâd-ı bî-amânı [amansız celladı] olan “Aşk” tevellüt eylemiştir [doğmuştur]. “Titea” yani Arz’dan [topraktan] evvela [ilk önce] “Uranüs” yani “Sema” [gök] vücuda gelip âliheye saray olmuştur. Yine Arz dağları ve denizi yaratmıştır ki birincilerin latif [güzel] manzaralı ve rûh-fezâçemen-istânında [ruha tazelik veren bahçesinde] “Periler” gezip dolaşır ve deniz kavî [kuvvetli], fesihtir [geniştir] ve daima da telâtum [dalgalar] bulunur. Siklopları yani bir nev [çeşit] dîvleri vücuda getiren de Arz’dır. Sikloplar dahi sâir [diğere] âlihe gibiyseler de yalnız alınlarında bir değirmi [yuvarlak] gözleri vardır.

Arz’ın sema yani Uranüs ile teehhülünden [evliliğinden] Okeanos, Zeus, Kriyus, Hyperion, Themis ve Zühal gibi birçok “Titanlar” tevellüt etmiştir [doğmuştur].

Uranüs doğan çocuklarına nur yüzü göstermeyip ka'r-ı zulümâta [karanlıkların dibine] atar idi.

Arz bu zulümden şekvâ [şikâyet] etmekte ve evladını kurtarmaya çalışmakta idi. Demirden bir enli tırpanı' mâl ederek çocuklarını ahz-i sâra [öç almaya] teşvik etti. İçlerinden yalnız Zühal bu işe cesaret edip tırpanı çaldığı gibi Uranüs'ün kanını akıttı ki bu kanın damlaları Arz'a düşüp muahheren [sonradan] "Furi"leri vücuda getirdi. Yunânîler Zühal'e "Kronos"namı vermişler idi. Zühal babasını öldürdükten sonra tahtına kaid olup [oturup] vefatında yerini büyük biraderi olan Titan'ın tutması ikisi arasında kararlaştırıldı. Bu taahhüdü [sözleşmeyi] ifâ edebilmek [yerine getirebilmek] için Zühal hiçbir erkek evlat vücuda getirmemeye mecbur idi.

Bu cihetle [sebeple] doğan erkek evladını telef ederdi [öldürürdü]. Fakat karısı olan "Rhea" veya "Cybele" bazı erkek çocuklar yerine Zühal'e taş göstererek çocukları kurtarır, hafiyen [gizlice] büyütür idi. Bu çocuklar arasında "Müşterî" [Jüpiter], "Neptün", "Plüton" bulunmuştur.

Yunânîler Müşterî'ye "Zeus" derler idi ki bal ve süt ile beslenmişti. Daha sabâvetinde [çocukluğunda] âsâr-ı merdâneğisini [yiğitlik alametlerini] gösterip Titanlar eline esir düşmüş olan babası Zühal'i zincirden tahlîs eylemiştir [kurtarmıştır]. Fakat biraz sonra babası bu hizmete karşı küfrânda [nankörlükte] bulunmakla onu mağlup ederek hâkim-i âlem [dünya hâkimi] olmuş, hükûmeti biraderleri Neptün ve Plüton ile taksîm eylemiştir [bölmüştür]. Neptün denizlere, Plüton cehennemlere hükmedip sema Müşterî'ye kalmıştır. Bundan sonra Müşterî Arz'ın diğer evladı olan dîvlerle sürekli bir muharebeye başlamıştır. Mezkûr dîvlerin [adı geçen devlerin] boyları harikulade ve kuvvetleri boylarıyla mütenâsib [uygun] olup bir de yılan kuyrukları var idi ki buna hiçbir silah tesir etmezdi. Budîvler Müşterî'yi gökte muhâsara [etrafını kuşatmak] için dağları birbiri üzerine yığmışlar ise de Müşterî de imdadına diğer âliheyi davet etmekle uzun uzadıya muhârebât [savaşlar] neticesinde dîvler mağlup olmuştur. Bu galibiyet üzere Müşterîevvela Metis'i, sonra Themis'i, sonra Eurynome'yi, Proserpina'yı, Apollon'u, Diana'yı en sonra hemşiresi [kız kardeşi] "Junon"u tezevvüç etmiştir [zevce edinmiştir]. Junon

ile tezevvücü [evliliği] “Olympus” denilen makarr-ı âlihenin [tanrılar merkezinin] sükûn ve rahatını selb eylemiş [bozmuş] ve Neptün, Minerva ve sâirleri [ve başkaları] Müşterî'nin aleyhine kıyâm etmişlerdir [ayaklanmışlardır]. Fakat yüz kollu “Briareus” imdada yetişmekle Müşterî halâs olmuştur [kurtulmuştur].

Olympus'ta Müşterî'nin riyâseti [başkanlığı] altında bulunan meclis-i âlihe Junon, Neptün, Utarit [Merkür], Apollon, Merih [Mars], Vulcan, Ceres, Minerva, Vesta, Diana, Zühre [Venüs] nâm [isimli] âliheden mürekkebi idi [meydana gelmişti].

Müşterî, Junon üzerine birkaç ilahe ve hatta insan daha almış ve Junon fevkalade kıskançlık göstermiştir. Bu kıskançlığa dâiye-i tefevvuk [üstünlük iddiası] dahi munzamm olmakla [eklenmekle] Müşterîkendi kafasından Minerva'yı çıkarınca o da bazılara göre Vulcan'ı ve bazılara göre harp ilahı olan Merih'i doğurmuştur.

Zeus'un kızı, “Latona” “Apollon” ile “Diana”yı doğuracağı malum olmuştur. İşte bunu müteâkib [bunun ardından] Junon ile Latona arasında rekabet ve muhâsede [kıskançlık] başlamış ve fakat Neptün acıyıp Latona'yı dalgalar içerisinde yarattığı “Delos” adasına aşırarak kaçırmıştır. Latona burada vaz-ı haml etmiş [doğurmuş] ve Junon onun üzerine “Python” namında bir yılanı musallat eylemiştir.

Apollonehâr [gündüz] ve eş'âr [şiiirler] ilahıdır. Pyrous, Eous, Ethon, Phlegon namında dört beygirli arabaya mevzu olan [konu olan] güneşi bu idare eder.

Diana, Apollon'un hemşiresi [kız kardeşi] ve sema [gökyüzü], arz [yeryüzü], cehennemler ilahesidir. Semada onun ismi “Phoebe”dir fakat bu Phoebe eski Titanlardan olan Phoebe değildir. Kendisi ay arabasını idare eder. Yeryüzünde Diana namıyla ma'rûf olup [bilinip] ava nezaret eder. Cehennemlerde ismi “Hekate”dir.

Diana'nın intikamı pek şedîd [şiddetli] olurdu. Hatta perileriyle birlikte çıplak olarak yıkanırken Thebai hükümdarı Kadmos'un oğlu avcı Actaeon üzerine gelmekle merkum [adı geçen] geyik şekline temessüh etmiş [dönüşmüş] ve köpekleri kendisini yaralamıştır.

Müşterî'nin kafasından çıkmış olan Minerva, akıl ve kıyâsete [zekâyâ] müvekkel [akıl ve zekâdan sorumlu] ve sanâyi'ye [sanatlara] hâmî idi [sahip çıkandı].

Utarid Müşterî ile Atlas'ın kızı "Maia"dan tevellüt etmiş [doğmuş] ve birçok işlere müekkel [görevli] olmuştur. Evvel emirde [her şeyden evvel] âlihenin müdür-i umuru [işleri idare edeni] idi. Cem'iyât-ı umûmiyye [umumî topluluklar] ile oyunlara riyâset [başkanlık] ederdi.

Merih'in sûret-i tevellüdünde [doğum şeklinde] ihtilâf [ikilik] vardır. Yunânîler, ona "Ares" namı verip "Junon ile Müşterî'nin oğludur" derler. Romalılar "Junon, "Flora"un nasihati üzerine "Olene" sahrasında bitmiş bir çiçeği koklayarak Merih'i doğurmuştur." diye iddia ederler. Merih harp müekkelidir [harpten sorumludur]. Dîvlerle muharebede esir olup birçok zaman sonra Utarid'in maharetiyle [becerikliliğiyle] halâs olmuştur [kurtulmuştur]. Merih'e Romalılar Yunânîlerden ziyade âsâr-ı hürmet [hürmet eseri] gösterirler idi.

Zühre sabâhat [güzellik] ilahesi olup sema ile denizin kızıdır. Zühal babası Uranüs'ü öldürdüğü zaman kanı ve teninden birazı denize düşüp köpük şekline girmiş ve bu köpükten Zühre tevellüt etmiştir [doğmuştur]. Müşterîmü kâfâten [karşılık olarak] Zühre'yi Vulcan'a vermiştir.

Yunânî ve Romalıların bu ilaheleri âlihe-yi semâviyye [gökyüzü tanrıçası] olup Sitel, Ceres, Bacchus gibi birinci derecede ve Pales, Flora, Pomona, Priapos, Pan, Satyrperiler gibi ikinci derecede âlihe-i arziyyesi [yeryüzü tanrıçası] ve birçok deniz ve cehennemler ilaheleri vardır.

Yunânîler ile Romalılar birçok da nîm [yarım] âliheye ve kahramanlara it'ikad etmişlerdir [inanmışlardır] ki bunlardan meşhurları tıp ilahı ve Apollon ile Koronisnâm [isimli] perinin oğlu "Aesculap" veya "Aesculapius", Müşterî ile Alkmene'nin oğlu ve kuvvet ilahı "Herkül", Müşterî ile Diane'in oğlu "Perseus", Korinthos hükümdarı Glaucus'un oğlu olan "Bellerophon", Atina kralı Aegeus'un oğlu "Theseus"dir.

Nîm [yarım] âlihe Müşterî'ne insan evladından kadınlara mukarenetinden [yaklaşmasından] hâsıl olanlar [ortaya çıkanlar] olup kahramanlar dahi insanlardan herhangi bir hareket-ibahâdirâne [kahramanca bir hareket] veya hizmet-i hayriyye-

siyle [hayırlı hizmetiyle] meşhur olanlardır. (Âlihe hakkındaki tafsîlât-ı esâtîrdir)
[Tanrılar hakkındaki mitoloji kaçıklamalarıdır]

Sonuç

Nâbizâde Nâzım, *Esatir*'de kısa bir giriş bölümünün ardından, mitolojik geçmişi en eskiye dayanan milletlerden biri olan Hintlerden sözü alır, Yunan ve Romahlara kadar getirir. Kitapta sırasıyla Hintler, İranlılar, Mısırlılar, İskandinavlılar, Keltler, Yunan ve Romalılar olmak üzere toplamda yedi milletin mitolojisine yer veren yazar, Türk mitolojisine değinmemiştir. Kitabın mitolojik incelemelerde bulunulan bölümlerinde ise yazar, söz konusu milletlerin öne çıkan özellikleriyle mitolojileri arasında ortak bir bağ kurar. Bu bağlantı özellikle, eserin İskandinav mitolojisiyle ilgili olan bölümde daha açık görülebilmektedir.

Yazar, söz konusu milletlerin mitolojisi üzerine yaptığı incelemelerde, tanrı ve tanrıçaların aslında ait oldukları milletlerin hayal ve tasavvurlarına göre şekil aldığı dile getirir. Buradan hareketle, yazarın milletlerin hayal ve tasavvurlarının, nitelik ve özelliklerinin, o milletlerin mitolojilerini belirleyen en önemli etkenlerden biri olduğu sonucuna vardığı rahatlıkla söylenebilir.

Eserde mitolojik incelemelerin, daha çok tanrıların dış görünüşlerine, oluşum biçimlerine, iyilik, kötülük, aydınlık, karanlık, aşk, mutluluk gibi temsil ettikleri soyut kavramlara, mitolojik düzende sorumlu oldukları alanlara, görevlerine, etkilerine, aralarında kurulan ilişkilere, Yunan ve Roma mitolojisinde farklı adlar alanlar belirtmek suretiyle mitolojik varlıkların isimlerine, mitolojik serüvenlerine, milletlerin yaratılış mitlerine; gök, yer, dağ, deniz ve insanların oluşumuna, tanrıların doğum şekillerine, evliliklerine, üstünlük mücadelelerine göre yapıldığı sonucuna varılmıştır. Yazar bu tür bilgileri verirken faydalandığı kaynaklardan söz etmemiş ve eserin sonunda bir kaynakça bölümü de oluşturmamıştır. Giriş bölümünü ise oldukça kısa tutan yazar, herhangi bir kaynak göstermeden kendi değerlendirmesine göre bir mitoloji tanımı ve yorumu ortaya koymuştur. Künye bilgile-

rinin dış ve iç kapakta verildiği eserde, içindekiler kısmının da yer almadığı görülmüştür.

Nâbizâde Nâzım, eserinde mitolojik bilgileri detaylı bir anlatıma başvurmadan genel hatlarıyla vermeye dikkat etmiş, mitolojik katkıyı söz konusu ettiği milletlerin tasavvurlarına göre oluşan yaratılış mitleri ve mitolojik varlıklar üzerinden vermeye gayret etmiştir. Bu yönde bir akışın sağlandığı kitapta, Yunan ve Roma mitolojisi diğerlerine göre daha ayrıntılı bir yer tutsa da, esergeneli itibariyle bir özet kitap olarak değerlendirilebilir.

Esatir, mitoloji konusunda sınırlı bilgiler içerse de bu çalışmada üç büyük işlevinin olduğu sonucuna varılmıştır. Bunlardan ilki, mitolojik çalışmaların çok az olduğu Tanzimat döneminde, bu alanda yazılmış ikinci kitap olarak, dönemin yazarları üzerinde bir ilgi ve merak uyandırmaya katkı sağlaması ve yol gösterici olmasıdır. İkincisi, Tanzimat döneminde öncelikle Yunan mitolojisine karşı başlayan ilgiyi, farklı milletlerin mitolojisine çevirmesidir. Son olarak, dünya mitolojileri hakkında bilgi edinmek isteyenler için birçok millete ait mitolojik bilgiyi bir arada görebilme imkânı sağlamasıdır.

Sonuç olarak, Nâbizâde Nâzım'ın eseri dönemi içerisinde değerlendirildiği takdirde, Şemseddin Sâmî'nin *Esatir*'in inaçtığı yolda yazılmış, farklılıklar olmakla birlikte, genel olarak ona benzer bir şekil ve içerik ile hazırlandığı görülmüştür. Türk edebiyatının mitoloji alanındaki boşluğunu, en azından yazıldığı dönem içerisinde doldurabilecek bir niteliğe sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Chambpell, J., Moyers, B. (2013). *Mitolojinin gücü*. İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri.
- Demirci, N.(2011). Mitoloji ve şiir'in izinde Ahmet Midhat Efendi'nin mitolojiye dair görüşleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. 29, 103-120.
- Doğan, M. C. (2009). Modern Türk şiirinde mitolojiye bağlı kaynaklanma sorunu. *Gazi Türkiyat*. 4, 121-138.
- Doğan, M. C.(2011). Modern Türk edebiyatında mitoloji. *Türk Edebiyatının Mitolojik Kaynakları*. Eskişehir: AÖF Yayınları, 217-238.

- Durmuş, A.(2009). *Şemseddin Sami'nin Esatir adlı eserinin transkripsiyonu ve dinler tarihi açısından değerlendirmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eliade, M. (2000). *Dinler tarihine giriş*. (Çev. Lale Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi .
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin özellikleri*. (Sema Rifat). İstanbul: Om Kuram Yayınevi.
- Erdal, T. (2013). Şiirin esin kaynağı olarak mitoloji. *Folklor/Edebiyat*. 76, 107-127.
- Galata, M. (2015). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinde mitolojik unsurlar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir: Osmangazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, B. (2017). *Antik Yunan mitolojisinde Theseus*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kacıroğlu, M. (2004). Nâbizâde Nâzım'ın hikâyeciliği. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 25, 81-88.
- Karaalioğlu, S. K. (1982). *Resimli motifli Türk edebiyatı tarihi Tanzimattan Cumhuriyete*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Korkmaz, R.(2016). *Yeni Türk edebiyatı el kitabı 1839-2000*. (11.Basım). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Küçük, S. (2017). Türk edebiyatında mitoloji arayışları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 37, 69-90.
- Nâbizâde Nâzım (1309). *Esatir*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Nâbizâde Nâzım (1961). *Hikâyeler külliyat II* (Haz. Aziz Behiç Serengil). Ankara: Dün-Bugün Yayınevi.
- Nâbizâde Nâzım (1991). *Edebiyat ansiklopedisi*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 233.
- Necatigil, B. (2007). *Edebiyatımızda isimler sözlüğü*. (24. Basım). İstanbul: Varlık Yay.
- Şemseddin Sâmi (2004).*Esatir: Dünya mitolojisinden örnekler*. (Haz. Cengiz Batuk). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Un, F. H. (2011). *Karşılaştırmalı Hint ve Yunan mitolojisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans-tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünsal, K. (2009). Nâmik Kemâl: Celâleddin Harzemşah. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 39, 113-117.
- Üreten, H., Mumcu Y. (2015). Antik Yunan mitolojisinden Servet-i Fünûn edebiyatına Prometheus. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11, 32-52.
- Yalçın-Çelik, S. D. (2003). Nâbizade Nâzım'ın eleştirmen kimliği ve eleştiri yazıları. *Türkbilig*. 6, 127-143.